

de la ciutat. Alhora, seguint amb aquest aspecte, tal com s'ha posat de manifest al llarg del text, va ser fonamental l'actitud dels membres fundadors religiosos. Tots ells van tenir clar que calia una entitat com la de Marseille-Espérance i van posar tots els seus esforços perquè aquest projecte reeixís, alhora que van veure que havien de tenir actituds favorables al consens. En paraules d'Yseult Lugagne-Delpon: «L'èxit de Marseille-Espérance està molt basat en les personalitats dels fundadors que van tenir l'esperit i la convicció que era un projecte vàlid i que van tirar-lo endavant amb força. El seu carisma també va ajudar molt a consolidar el projecte. El fet de trobar-se juntes una sèrie de persones determinades va ajudar molt a tirar endavant el projecte».

Per acabar de veure la importància dels actors, presentem a continuació la pre-ocupació que expressava Yseult Lugagne-Delpon. Comentava que la segona generació de líders religiosos que estan fent el relleu dels membres fundadors no tenen el mateix esperit d'unió i posen l'accent més en els seus propis interessos que en els comuns; segons ella, estem davant d'un replegament identitari en el qual s'afirmen abans els trets individuals que els col·lectius. «La gent alimenta molt la seva història, la seva memòria, el seu sofriment i, de forma competitiva o agressiva, defensen que el seu sofriment és més fort que el de l'altre i s'exigeix que hi hagi un reconeixement del propi sofriment». Per a la responsable a l'Ajuntament de Marseille-Espérance, aquestes actituds posen en perill la mateixa organització. És en aquest sentit que a l'hora d'aconsellar implantar una proposta com aquesta en una altra ciutat, per a Yseult Lugagne-Delpon, s'ha de tenir en compte l'especificitat del lloc on es vol implantar l'actitud dels actors implicats.

La gestió de la diversitat religiosa a Torí*

El context italià

Fins al segle XIX, el cap de l'Església catòlica, el papa, era el sobirà dels anomenats Estats pontificis, que ocupaven bona part del territori italià. La creació de l'Estat italià (1860-70) va implicar la retirada del poder papal sobre aquests territoris i no-

* Aquest apartat ha estat elaborat per Maria Forteza (investigadora del Centre de Recerca ISOR de la Universitat Autònoma de Barcelona).

més se li va atorgar el petit Estat del Vaticà. I si bé es comença llavors, com en tot Europa, un procés de secularització de les institucions (matrimoni civil obligatori, limitació de l'ensenyament de la religió a les escoles, control estatal de les institucions de beneficència, supressió de béns eclesiàstics), el catolicisme continuarà tenint un pes singular a Itàlia; quelcom que és fàcilment palpable a nivell jurídic i en analitzar els acords de l'Estat amb les confessions religioses.

El fet és que parlar d'identitat italiana és parlar de catolicisme. Al voltant del 80% de la població es declara catòlica i el més rellevant és el seu caràcter. Entre els experts es parla del «cas italià», atesa la seva vitalitat (Garelli, 2006). L'assistència al culte setmanal és més alta que a la resta dels països europeus, així com la celebració dels ritus de pas (casament, comunió, enterrament, etc.) L'associacionisme catòlic és molt actiu; existeix un ampli ventall d'associacions amb diversos fins com l'assistència social, la vida en comunitat, la dinamització del propi entorn (professional, estudiantil, etc.), la revisió de vida, etc. Aquests grups s'han convertit avui dia en una de les cares més visibles del catolicisme. Tot i aquest caràcter vigorós, s'ha d'assenyalar que també existeix un nombre important de no practicants; el que és remarcable és que aquest mateix grup sent el catolicisme com a un tret identitari fort.

L'Església catòlica ocupa un lloc molt rellevant en la societat italiana; les seves manifestacions públiques tenen una important legitimitat en l'àmbit públic i la classe política es veu molts cops sotmesa a les seves postures. Així, les qüestions, per exemple, sobre el matrimoni entre homosexuals o la manipulació de les cèl·lules mare, són temes gairebé tabú. Un altre exemple d'aquest pes social és la presència dels crucifixos a les escoles, als hospitals i als jutjats. Alguns estudis assenyalen que el catolicisme dels italians és una forma de creure en la pròpia identitat col·lectiva (Garelli, Guizzardi i Pace, 2003: 307); és un tret cultural de la nació que la fa particular en el panorama dels països occidentals.

En aquest context es veuen immerses la resta de creences. La població que es declara d'una religió no catòlica és del voltant d'un 5%. Les minories més importants són la musulmana (1,4%, comptant la població immigrant), els testimonis de Jehovà (0,6%) i els protestants (0,7%), seguits dels budistes, els ortodoxos (cada vegada més presents, atesa la immigració de països de l'Est) i altres.

Finalment, el 15% de la població es declara agnòstica o atea. És important mencionar-ho, ja que, en el context que hem mostrat sobre el pes de l'Església catòlica, bona part d'aquest 15% defensa activament la laïcitat de l'Estat. Així, trobem

associacions de laics i ateu que porten a terme activitats i mobilitzacions per assolir els seus principis.

El sistema de gestió de la diversitat religiosa a Itàlia està construït en tres nivells diferents que descrivim, breument, a continuació:

En el primer nivell trobem l'acord de Villa Madama amb l'Església catòlica, el qual recull el Concordat i altres acords i estableix determinats privilegis a l'Església catòlica, com poder oferir a les escoles una hora de religió catòlica, essent l'Estat qui paga el sou del professorat escollit per la Conferència Episcopal Italiana; o exempció d'impostos sobre béns immobles o l'extraterritorialitat de determinats edificis (per exemple, les universitats pontifícies) dins l'Estat italià.

El segon nivell de reconeixement es fa a través d'acords (*intese*) que l'Estat signa individualment amb algunes de les organitzacions religioses del país.⁸⁴ Aquests acords reconeixen determinats drets que també té l'Església catòlica. Alguns d'aquests drets són: gestió per part de l'Estat de l'impost que el ciutadà cedeix a la seva comunitat; assistència religiosa dins les institucions públiques (hospitals, presons, etc.); exempció d'assistir a l'escola per part dels estudiants en dies de festivitat religiosa; així com el reconeixement civil dels matrimonis religiosos. Les comunitats que tenen aquest Acord són: la Chiesa Valdese (una Església cristiana independent de l'època de la Reforma que neix a Itàlia); la comunitat jueva; l'Església adventista; l'Assemblea de Déu; l'Església evangèlicoluterana i l'Església baptista. Si bé els testimonis de Jehovà i la Unió Budista tenen signats acords, el cert és que aquests no han estat aprovats encara per llei. S'ha de mencionar que els primers encara són considerats per gran part de la població italiana com una secta.

Finalment, hi ha el tercer nivell que es limita a la categoria de cultes admesos i que, si bé són religions reconegudes, no gaudeixen dels drets que hem mencionat anteriorment. L'islam es troba en aquest darrer nivell. Durant els darrers anys s'ha intentat elaborar també un acord, però sembla que hi ha fortes resistències polítiques per aconseguir-ho. En certa manera, l'islam és percebut com una amenaça a la pròpia identitat italiana per amplis sectors de població i de la classe política.

84. La diferència entre el primer i el segon nivell de reconeixement, a part de les diferències de continguts, la trobem a nivell jurídic, ja que el primer és un acord bilateral entre Estats i el segon és un acord entre l'Estat i una associació.

La ciutat de Torí

Context de la ciutat

La ciutat de Torí està situada al nord-est d'Itàlia. Es capital de la regió del Piemont, una de les regions més desenvolupades econòmicament del país gràcies a la indústria automobilística i alimentària. El municipi té una població d'aproximadament un milió de persones, però si tenim en compte l'àrea metropolitana, arriba a més de dos milions (OCDE, 2006). És la quarta ciutat italiana per població. Després dels Jocs Olímpics del 2006, Torí, malgrat continuar essent una ciutat industrial i comercial, també ha passat a ser un destí turístic, sobretot en relació amb els esports d'hivern. És també important mencionar el caràcter cultural de la ciutat, amb diverses universitats i centres d'estudis superiors ubicades al seu territori.

Quant a la immigració, les dades corresponents del setembre de 2008 (Osservatorio Interistituzionale sugli Stranieri in Provincia di Torino, 2008) mostren que hi havia 113. 240 persones de procedència estrangera a la ciutat de Torí, el que representa el 12,43% sobre el total de la població resident al municipi. La majoria prové de la Unió Europea (45,25%), seguida d'Àfrica (26,14%) i Amèrica (10,78%). Respecte a les nacionalitats d'origen, són dues les predominants: Romania (41% de la població immigrant) i el Marroc (15,4%).

Respecte a la pluralitat religiosa a Torí, trobem més de 100 comunitats religioses (Laboratorio delle Religione, 2006). Entre les minories, les més importants són la musulmana (Tino i Scaranai, 2005; Garelli, 2001) i l'ortodoxa. Respecte a la primera, on trobem una majoria de població marroquina i africana, hi ha nou llocs de culte i diverses associacions socials vinculades a aquestes comunitats que ofereixen diferents serveis socials i que ajuden a les persones en diferents tipus de dificultats (familiars, laborals, etc.). La composició de la comunitat musulmana és heterodoxa, tant respecte a les línies doctrinals, com respecte a la nacionalitat. Com en altres indrets, l'assistència al lloc de pregària (a Torí no hi ha cap edifici que es pugui anomenar mesquita, ja que els llocs de culte no compleixen les condicions que hauria de reunir una mesquita) es fa majoritàriament els divendres i sobretot per festes com la fi del Ramadà o la Festa del Xai. Tot i que la població musulmana, per qüestions laborals, no pot complir amb tots els preceptes religiosos, en una enquesta realitzada a 300 persones de confessió musulmana (Garelli, 2001), quan se'ls pregunta quines són les tres preferències que tenen respecte a l'enseny-

ment dels seus fills, afirmen: l'ensenyament de la religió islàmica a l'escola; l'ensenyament de la llengua àrab a l'escola i el respecte als preceptes alimentaris a l'escola. Pel que fa a la pregunta de quines coses voldrien que l'autoritat italiana fes amb urgència, responen: amb un percentatge molt més alt que la resta, el reconeixement de les festes islàmiques; a continuació, poder complir amb el precepte alimentari en hospitals, escoles, etc.; després, l'ensenyament de l'islam a l'escola o la construcció d'una mesquita.

Entre els ortodoxos, la comunitat més important és la que pertany a l'Església ortodoxa romanesa, seguida de l'Església ortodoxa russa. Com es pot veure, la procedència dels seus membres és majoritàriament d'Europa de l'Est. Tot i que l'Església ortodoxa romanesa existeix des dels anys vuitanta, els darrers anys ha sofert un creixement considerable. Per una altra banda, atesa l'arribada de nombrosa població ortodoxa etiop i eritrea, sembla que es vol crear una nova Església ortodoxa etiop.

A continuació, trobem un gran nombre d'esglésies evangèliques (Berzano, 1997). El seu creixement ha estat provocat en gran mesura per l'arribada de població de l'Amèrica Llatina. Alhora, la majoria de les esglésies pentecostals són creades per persones de procedència africana. Així mateix, la Chiesa Valdese, que està unida a l'Església metodista, té al voltant de 3.000 membres. També hi són presents els mormons (amb tres esglésies), els adventistes del setè dia i els testimonis de Jehovà, amb prop de 20 salons del regne. De manera més minoritària, també trobem una de les comunitats jueves més importants a Itàlia, amb unes 1.000 persones. Aquesta comunitat disposa de tres sinagogues, una de les quals pot acollir més de 1.000 persones i també té una escola on es pot cursar des d'infantil fins a secundària. Altres comunitats són: la bahà'í, la budista i la hinduista (amb una preeminència dels Hare Krishna).

El Centre Intercultural i el Comitato Interfedi

Analitzar la política al voltant de la gestió de la diversitat religiosa a la ciutat de Torí implica, obligatòriament, centrar l'atenció en el Centre Intercultural i el Comitato Interfedi (comitè interreligiós). A la ciutat de Torí trobem el Centre Intercultural, un servei de l'Ajuntament que es troba dins la secció dels esdeveniments culturals de la Vicedirecció General de l'alcalde i els serveis culturals.

El Centre té com a objectius principals la formació intercultural i l'organització de trobades de fòrum, debat i diàleg sobre temes d'interès comú per a la ciutadania relacionats amb la multiculturalitat. Per exemple, es duen a terme cursos com «Historia de les religions», «Portes obertes al Magrib» o «Mediació intercultural», dirigides tant a educadors com a ciutadans; també es realitzen taules rodones o seminaris sobre les diverses cultures, la immigració, etc., així com projectes per a la divulgació i la millora de les relacions entre ciutadans de diferents cultures. Alhora, també es porten a terme estudis en col·laboració amb altres entitats com la Universitat. De fet, es va crear un Laboratori sobre les religions que va elaborar diversos estudis i iniciatives sobre el pluralisme religiós a la ciutat. Entre aquests, es troba la publicació d'una col·lecció de monogràfics, l'organització d'un congrés internacional amb el tema «El pluralisme religiós i models de convivència» o cursos de formació. El fet és que avui dia, per falta de pressupost, aquesta entitat ja no existeix.

El Centre Intercultural també dona suport a la iniciativa civil Torino Spiritualità. Domande a Dio. Domande agli uomini, que és un festival anual de trobades de comunitats religioses i també de no creients. Alhora, el centre també col·labora amb la Consulta della Laicità, amb el fi que aquest col·lectiu tingui una representació ciutadana i les seves demandes siguin escoltades.

El Centre Intercultural acull la seva seu i col·labora amb el Comitato Interfedi. Aquest es va crear l'any 2006 com a exigència per a l'organització dels Jocs Olímpics (JJOO) i tenia la funció d'organitzar les disposicions religioses per als atletes i al seu entorn (família, entrenadors, organitzadors, etc.). La seva bona acollida i la conveniència de la seva existència va portar l'ajuntament a mantenir viu aquest comitè.

Les tradicions religioses presents són les que representaven els atletes, per tant eren determinades per a l'organització dels Jocs Olímpics. Així, hi havia les religions següents: islam, hinduisme, budisme, judaisme, catolicisme, protestantisme, ortodòxia i mormons. Els representants del comitè, de cadascuna de les tradicions, han estat escollits per òrgans religiosos estatals, tot i que els representants són residents a Torí. Per tant, l'Església catòlica està representada per un delegat per al comitè; el judaisme està representat pel gran rabí de Torí, en representació de la Unió de les Comunitats Hebrees Italianes; l'islam està representat per un imam membre de la Unió de les Comunitats i Organitzacions Islàmiques a Itàlia; l'hinduisme, per un membre de la Unió Hinduista Italiana; el budisme, per un represen-

tant de la Unió Budista d'Itàlia; l'ortodòxia pel rector de l'Església ortodoxa romanesa i l'Església Valdesa pel pastor titular a Torí.

Els testimonis de Jehovà, els bahà'ís i els de la Cienciologia han demanat ser-hi presents, però s'ha rebutjat la seva demanda. Si bé la raó oficial és que el comitè vol mantenir les comunitats fundadores, el cert és que aquestes comunitats religioses no tenen suficient legitimitat social, aspecte que fa difícil la seva admissió. Alhora, el fet d'admetre aquestes comunitats suposaria un debat ampli sobre quin és el límit fins on poden ser admeses les comunitats que s'autodefineixen com a religioses i sembla que aquest no és un debat que es vulgui portar a terme. De totes maneres, i per no transmetre una imatge d'intolerància, se'ls ha proposat fer un Fòrum anual en el qual participin totes les comunitats religioses i es dialogui respecte a temes comuns.

Els objectius formals d'aquest comitè, recollits en la seva constitució, són els següents: la sensibilització sobre l'assistència religiosa a les presons i els hospitals; oferir informació sobre els diversos llocs de culte i sobre els seus respectius responsables, i si cal a través de publicacions pertinents; disponibilitat per respondre a demandes de coneixement sobre les religions, en particular, a les escoles; elaboració de missatges que reflecteixin orientacions comunes sobre urgències particulars, ja siguin ètiques, socials o culturals; disponibilitat per organitzar i participar en congressos sobre temàtica religiosa, des d'una perspectiva de diàleg i trobada a favor d'un creixement democràtic i cultural de la societat; disponibilitat de consulta per a eventuais mediacions per a problemàtiques de convivència concretes causades per diferències d'usos i tradicions religioses; col·laboració amb iniciatives de suport a la didàctica de la cultura religiosa; promocionar iniciatives a fi de mantenir una atmosfera de serenitat en l'ambient del ciutadà.

El Comitato Interfedi treballa directament amb el Centre Intercultural i es reuneixen segons les necessitats, així, es poden reunir o bé cada dues setmanes, o bé cada dos mesos. Les activitats que porten a terme poden ser proposades, ja sigui des del mateix comitè o per part de l'Ajuntament, ja sigui perquè des de dins d'aquest o des d'una altra institució de la ciutat se'ls ha demanat una consulta sobre temes relatius a la pluralitat religiosa. Per una altra banda, hi ha ocasions en les quals els ciutadans envien, per correu electrònic, a l'Ajuntament, demandes o suport relatius al pluralisme religiós; durant les reunions s'aprofita per assignar tasques que resolguin aquestes demandes. A les reunions, a banda dels representants religiosos, sempre hi és present la directora del Centre Intercultural i un

membre d'aquest que pren nota de les propostes i dinamitza la reunió. Un dels representants religiosos és el president del comitè i s'encarrega dels aspectes de coordinació i representativitat. Alhora, hi ha un membre d'honor, el Sr. Valentino Castellani, alcalde de la ciutat durant els Jocs Olímpics i personalitat molt reconeguda socialment. Assisteix a les reunions i aporta les seves valoracions respecte a les decisions que cal prendre, i, de fet, són molt tingudes en compte.⁸⁵

Activitats del Comitato Interfedi

Al llarg de l'existència del comitè, les qüestions que s'han portat a terme des de la seva creació han estat diverses. Fonamentalment, s'ha treballat en l'àrea de la sensibilització respecte al pluralisme religiós a Torí. S'han realitzat diverses taules rodones; cada any el comitè participa en les jornades de Torino Spiritualità, així com col·labora en cursos de formació al centre, els quals poden estar dirigits a professionals de l'educació, la sanitat, l'assistència social, etc. o estar oberts a tothom. Alhora, el comitè assisteix a diversos centres educatius sempre que aquests ho demanen per formar, tant mestres com alumnat, en temes, ja sigui de la religió en general, d'alguna religió en concret, del pluralisme o el diàleg interreligiós.

Alguns dels grans projectes realitzats en els darrers anys són els següents:

1. Després de la seva activitat durant els Jocs Olímpics, es va publicar un llibre, *Le religioni e lo sport*, que recull la feina i els debats que van portar a terme durant aquell temps. Així, es recullen els aspectes relatius a les sales d'oració per a cadascuna de les tradicions religioses, les diferents pràctiques alimentàries, la gestió de diferents serveis, i algunes reflexions sobre els valors universals que uneixen la religió i l'esport.

2. El comitè ha assessorat els responsables de la sanitat de la regió del Piemont, que són cada vegada més conscients de la diversitat religiosa de la seva població. Durant mesos van mantenir tota una sèrie de reunions que van fer possible realitzar el projecte de la **sala del silenci**, que s'ha construït en un dels hospitals més grans d'Itàlia, el Molinette. Cadascun dels representants religiosos va explicar les necessitats d'orientació i mobiliari que té una sala de culte segons les seves pràc-

85. Totes aquestes informacions van ser constatades amb la presència de la investigadora a la reunió del Comitato Interfedi que va tenir lloc el dia 11 de desembre de 2008, al Centre Intercultural de Torí.

tiques, així com els objectes i imatges que han de ser-hi o no. A partir d'aquestes indicacions es va construir una sala que tot creient, de qualsevol religió, pot utilitzar en el seu temps de pregària. La realització dels cultes s'ha hagut de posposar per dificultats de logística i infraestructura. A banda d'aquesta sala, l'hospital disposarà d'una llista dels ministres de culte de cada religió perquè tot malalt pugui demanar assistència religiosa. D'aquesta manera, l'hospital permetrà l'entrada dels ministres a tota hora. També es disposarà d'una guia espiritual per a cada tradició religiosa. En la inauguració de la sala, el director de l'hospital emfatitzava que és rellevant tenir en compte el vessant espiritual del malalt.

Aquest projecte pioner es vol implantar en tots els hospitals de la regió i per això s'ha mantingut una comissió entre responsables de la sanitat a la regió i membres del Comitato Interfedi.

3. S'han portat a terme uns cursos de formació per al cos policial en relació amb les diferents comunitats religioses a fi que els policies tinguin un major coneixement sobre les creences i els preceptes religiosos de les diferents tradicions presents a la ciutat.

4. S'ha realitzat un seminari, per petició del Departament de Comerç de l'ajuntament, que havia d'elaborar una normativa sobre horaris comercials. A aquest seminari van assistir-hi associacions de comerciants i consumidors de la ciutat per assessorar-se sobre la qüestió de l'organització del temps i les festivitats per part de les diferents tradicions religioses. Avui en dia, els horaris comercials passen per sobre de les raons religioses i els comerços obren els diumenges i els dies festius. Amb aquest seminari es pretenia que la regulació d'horaris comercials tingués en compte les diferents festivitats religioses i el fet que hi ha molts negocis dirigits per musulmans, jueus i d'altres. Així, una ciutat plural pot tenir més oportunitats si es concedeix el permís perquè cadascú celebri les seves festes. Alhora, també es pretenia reflexionar sobre el temps quotidià i els temps que la persona dedica a ella mateixa, ja sigui per estar amb la família, ja sigui per tenir moments de repòs mental i recolliment. D'aquesta manera, es volia introduir l'aspecte afectiu en un marc en què poques vegades hi és present: l'àmbit comercial.

El Comitato Interfedi ha estat fins ara, fonamentalment, una eina al servei de la ciutadania i que, alhora, promou iniciatives per visibilitzar la pluralitat religiosa a Torí.

La valoració, per part del president del comitè, Giuseppe Platone, pastor de la Chiesa Valdese, i de la directora del Centre Intercultural, Anna Ferrero, de l'exis-

tència del Comitato és molt positiva. Anna Ferrero defensa també la seva existència per lluitar contra qui instrumentalitza la religió i la presenta com a font de problemes en la convivència civil, sobretot en zones poc afavorides i sobretot contra l'islam. Com a Centre Intercultural, el que es proposa és posar els aspectes culturals lligats a la religió al servei de les persones i per a la construcció de la convivència, i tenir en compte l'aspecte religiós de les persones, ja que forma part de la seva identitat i de la seva vida quotidiana, com poden ser els preceptes relatius a l'alimentació, el vestit, els valors, etc. «És una dimensió que s'ha de tenir en compte i que no s'ha de veure com un problema».

Reptes principals

Un dels reptes que la directora del Centre Intercultural, Anna Ferrero, va posar sobre la taula és el tema de la construcció dels llocs de culte, sobretot en relació amb la comunitat musulmana. A l'entrevista declarava que l'Ajuntament no té competències en aquesta matèria, però que és necessari un acord a nivell estatal sobre aquesta qüestió. El cert és que, com recull Tozzi (2007), la jurisprudència relacionada amb els llocs de culte és molt complexa i no hi ha disposicions específiques perquè cada grup pugui demanar les autoritzacions necessàries per construir-los i poder exercir un dels drets bàsics de la llibertat religiosa, com és la pràctica del comportament religiós de la pròpia fe.

A l'entrevista realitzada al president del Comitato Interfedi, el pastor de l'Església Valdese, Giuseppe Platone, davant la pregunta de quins són els reptes de futur que es planteja el comitè, la seva resposta va ser que n'hi ha fonamentalment sis. Són els següents:

1. Que tots els representants religiosos estiguin d'acord amb una vertadera laïcitat de l'Estat perquè totes les religions puguin desenvolupar-se sense obstacles. El Sr. Platone reconeix que l'Estat italià no és completament laic, ja que laic vol dir que no hi ha cap aliança amb cap religió i ell afirma que a Itàlia això no succeeix, referint-se al pes que hi té l'Església catòlica. Es defensa, així, que la religió no pot imposar la seva pròpia visió moral als altres, però la pot proposar.
2. Es proposa una jornada anual sobre la llibertat de religió a nivell estatal. Aquesta proposta se situa en el desig que el Sr. Platone ha manifestat durant l'entrevista de fer visible el que fins ara ha romàs invisible: la diversitat religiosa.

3. Es proposa que s'implantin en totes les ciutats italianes centres interreligiosos per eliminar prejudicis i promoure la reflexió entorn de la pluralitat. D'aquesta manera, es podria crear una xarxa d'aquests grups per poder intercanviar les experiències. Una proposta que també comparteix la Sra. Ferrero.
4. Es proposa també l'eliminació de l'ensenyament confessional de la religió catòlica a l'escola i es defensa la implantació d'una assignatura d'Història de les Religions, un ensenyament del fet religiós des d'una perspectiva historicocrítica. Si bé, tenint en compte el context italià, es fa difícil pensar que això pugui ser viable.
5. En les trobades interreligioses és molt important que els representants religiosos es trobin en termes d'igualtat. No es pot pensar que la pròpia religió és absoluta, no es pot imposar la pròpia visió als altres. Segons el Sr. Platone, això seria una forma de fanatisme. «No és fàcil, però quan hi ha un diàleg s'ha de trobar un punt d'equilibri». S'han de tenir regles comunes, s'ha d'entrar en una nova cultura que veu en la diferència no un dèficit, sinó un recurs per millorar, per aprendre de l'altre.
6. És necessari fer una lectura historicocrítica dels propis textos sagrats. La contextualització de les fonts, el seu estudi, discussió i confrontació poden ajudar a trobar un camí comú per a totes les persones. Un camí comú que pugui ser proposat a les noves generacions com a estil de vida.

Dèficits del Comitato Interfedi

Segons la directora del Centre Intercultural, la major dificultat prové de la falta de temps dels membres del Comitato per poder tirar endavant més projectes. Es tracta de persones il·lustres, amb un nivell cultural molt alt. Són persones que no tan sols són referents de la seva comunitat religiosa, sinó també en altres àmbits socials i acadèmics. Aquesta situació no permet que se'ls pugui demanar més del que ja fan i això, per tant, és una limitació. Anna Ferrero voldria que el comitè pogués ser més actiu, que els seus membres hi poguessin dedicar més temps per treballar amb més sistematicitat i plantejar nous projectes que la ciutat necessita en termes de diversitat religiosa.

A més, cal tenir en compte, com també assenyalava Platone, que la seva implicació és de forma voluntària.

Altres associacions de diàleg interreligiós a Torí

Tal com assenyalàvem al principi d'aquest text, l'Església catòlica té un pes social molt important i Torí no n'és una excepció.

Respecte a la qüestió del diàleg interreligiós, l'arquebisbat de Torí aplega dues institucions: la Commissione Cattolica Diocesana per l'Ecumenismo e il Dialogo i el Centro Federico Peirone. Aquest darrer és un centre de diàleg entre catòlics i musulmans. Des d'aquest centre es porten a terme diversos projectes per potenciar la relació entre aquestes dues comunitats. Així, es pretén una adequada formació dels cristians amb el fi d'assolir la necessària exigència del diàleg; es promou l'estudi comparatiu entre les dues religions, així com l'estudi de la complexitat de l'islam, tant a nivell estatal com local. Un altre dels projectes importants és la formació religiosa i jurídica de la part catòlica que es prepara per a un matrimoni mixt, és a dir, amb un musulmà o musulmana.⁸⁶

Per una altra banda, la Commissione Cattolica Diocesana per l'Ecumenismo e il Dialogo està formada per les diferents comunitats religioses de Torí. Aquesta comissió dóna suport a activitats de tipus religiós, com trobades interreligioses, taules de debat, etc. Alhora, també porta a terme qüestions rellevants com l'anàlisi de la possibilitat de la construcció dels centres de culte.

Apunts finals

La ciutat de Torí és avui dia un espai en el qual conviuen persones que professen diferents religions; l'heterogeneïtat religiosa es converteix, cada cop més, en una realitat social. Aquest fet ha portat a la necessitat de l'existència d'un òrgan que servís, per una banda, per assessorar els professionals sobre les diferents pràctiques i creences religioses, i, per l'altra, per sensibilitzar la ciutadania sobre aquesta realitat plural i fer visible així allò que era invisible.

Tal com hem mostrat al llarg de l'estudi, el Comitato Interfedi és una eina al servei de la ciutadania que porta a terme aquestes funcions, que han esdevingut del tot

86. El centre realitza una publicació bimestral en format revista que recull notícies i continguts relatius als temes amb els quals treballen. Alhora, es publiquen diversos monogràfics entre els quals podem trobar títols com: *Cristiani e Musulmani: una convivenza possibile? L'esperienza della Chiesa tedesca; Società, Stato, Chiesa e Islam. Le esperienze dell'Europa, gli interrogativi dell'Italia* o *Chiesa e Musulmani in Italia: dialogo interreligioso e annuncio cristiano*.

necessàries. Si bé el Comitato ha realitzat projectes importants, tal com es recull anteriorment, es posa de manifest que la situació desborda els mateixos membres i que una major disponibilitat de temps permetria complir amb un programa més ampli d'actuacions.

Finalment, hem d'esmentar que en el cas d'Itàlia s'ha de tenir present el pes que té l'Església catòlica a nivell social. Com ja hem vist a l'inici del capítol, el catolicisme no tan sols té més privilegis que la resta de les comunitats religioses, sinó que té un reconeixement social molt per sobre que la resta, no tan sols per part de la ciutadania, sinó també per part de la classe política. Alhora, el lloc de l'Església en les institucions públiques (escoles, hospitals, presons, etc.) i en la xarxa assistencial segueix sent força protagonista. Tot això fa que Itàlia es consideri a si mateix com un país amb una forta identitat catòlica. Aquest fet provoca una gran invisibilitat de la diversitat religiosa. Així, el Comitato Interfedi és un referent del reconeixement d'aquest pluralisme, cada vegada més estès al país i que va suposant majors reptes en la gestió de les pràctiques i creences religioses.

La gestió de la diversitat religiosa a Brussel·les

El context belga

Bèlgica es va independitzar dels Països Baixos el 1830. El 1831 s'aprovà la Constitució belga, el contingut de la qual reflectí les dues forces més importants de la societat belga: una classe liberal que estava disposada a pactar amb els catòlics i una Església catòlica força progressista. És important esmentar que Bèlgica és un dels primers països de majoria catòlica que va elaborar una constitució en què, per una banda, es defensa la llibertat religiosa i de consciència, i, per l'altra, es limita considerablement el rol de l'Església catòlica. Històricament, a més, Bèlgica té una minoria de protestants i de jueus.

El paisatge religiós belga es transforma considerablement a partir de la dècada dels setanta, quan es produeix un creixement important de la immigració. És especialment notori el creixement de l'islam. Es comptabilitza que, avui dia, gairebé un 5% de la població belga és musulmana. Arran de l'augment de les migracions també s'ha produït un increment notable dels llocs de culte protestant (especial-